

Siniša Runjaić
Barbara Štebih Golub

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Hrvatska, Zagreb
srunjaic@ihjj.hr
bstebih@ihjj.hr

UNIVERBIZACIJA U HRVATSKOM NAZIVLJU*

Temom rada su univerbi u hrvatskome nazivlju. Korpus na kojem je provedeno istraživanje čine višerječni nazivi i njima motivirani univerbi ekscerpirani iz baze Struna.

Struna je terminološka baza hrvatskoga **strukovnog nazivlja** u kojoj se sustavno prikuplja, stvara, obrađuje i tumači nazivlje različitih struka radi izgrađivanja i usklađivanja nazivlja na hrvatskome jeziku. Prikupljeni se korpus analizira s obzirom na strukturu univerba te odnos univerba i višerječnog naziva kojim je motiviran s gledišta standardologije i terminologije (koji je od naziva u bazi označen kao preporučen, a koji kao dopušten).

Analizom potvrđenosti odabranih univerba u korpusima hrvatskoga jezika (Hrvatski mrežni korpus hrWac i Hrvatska jezična riznica), u internetskim izvorima, strukovnim rječnicima i strukovnoj literaturi nastoji se provjeriti teza iz slavističke literature o stilskoj, u ovome slučaju profesionalnoj obilježenosti univerba. Istom će se i pokušati odgovoriti na pitanje o prihvaćenosti naziva koje preporučuju terminolozi i standardolozi.

Ključne riječi: univerbi, terminologija, hrvatski jezik

This paper discusses univerbates in Croatian terminology. The corpus on which the research has been conducted consists of multiword terms and univerbates that were extracted from the Struna database.

Struna is a terminological database of Croatian special field terminology in which the terminology of various professional domains is systematically collected, created, managed and interpreted for the purposes of building and standardising terminology in the Croatian language. The collected corpus is analysed according to the structure of the univerbate and its relationship with the multiword term from which it was derived, from the point of view of standardology and terminology (which of the terms in the database are marked as recommended and which as allowed).

The analysis of the confirmation of the chosen univerbates in the Croatian language corpora (Croatian web corpus hrWac and Croatian language repository), in the inter-

* Ovaj je rad financirala Hrvatska zaklada za znanost u okviru projekta Izgradnja hrvatskoga drvnotehnološkog nazivlja (Struna-2016-05-02).

net sources, specialised dictionaries and domain specific texts is aimed at verifying the theses from Slavic literature about the stylistic, in this case professional, features of the univerbates. It is also aimed at providing an answer to the question of the actual use of the terms recommended by terminologists and standardologists.

Key words: univerbs, terminology, Croatian language

1. Uvod

Univerbizacija je pojava oko koje su u lingvističkoj literaturi neusuglašena mišljenja i po pitanju definiranja same pojave i po pitanju naziva za nju. Najopćenitije je se može definirati kao nastanak jedne riječi od značenjski istovrijednoga spoja riječi.

Đ. Otašević (1997: 52) prikupio je različite nazive za nastajanje leksičkih jedinica od sinonimnih sintagma: *univerbacija*, *univerbizacija*, *univerbalizacija*, *kondenzacija*, *semantička kondenzacija*, *brahilogizacija*, *sufiksalsna supstantivizacija*. U hrvatskome se jezikoslovlju usporedno koriste nazivi *univerbacija*¹ i *univerbizacija*.²

Za razliku od ruskih, čeških, slovačkih i poljskih lingvista kroatisti univerbizaciji nisu posvećivali pozornost: njome se bavio samo M. Mamić (1992) koji univerbizacijom smatra elipsu iza koje slijedi konverzija, npr. *hrvatska zemlja* > *Hrvatska*.

R. Simeon (1969: II, 667) univerbaciju definira kao spajanje u nepravu složenicu (fr. *plus tôt*) ili srastanje dviju riječi (njem. *wenngleich* < *wenn* + *gleich*), dakle niti se osvrće na pojavu u slavenskim jezicima, niti u obzir uzima razmatranja slavenskih (ruskih, čeških, poljskih) lingvista.

Prema Đ. Otaševiću (1997: 52–53) u lingvističkoj se literaturi univerbizacijom na leksičkom nivou smatraju: derivacija (*neutronska bomba* > *neutronka*), supstantivizacija (*razredni starešina* > *razredni*), sinegdoha (*predmeti od srebra* > *srebro*), kompozicija (*igrač prve lige* > *prvoligaš*).

U južnoj slavistici prevladava mišljenje da je univerbizacija postupak s pomoću kojega se višečlane sintaktičke konstrukcije transformiraju u jednu riječ bez promjene u značenju, što se ostvaruje derivacijom, tj. izvođenjem.

¹ Simeon (1969: II, 667).

² Mamić (1997: 71).

Tako B. Ćorić (1991: 327) univerbizaciju definira kao “postupak (i rezultat) pretvaranja višečlanih sintaksičkih konstrukcija u jednu jedinu reč tvorbenim sredstvima” i ističe da je jasno

da se ova tendencija neće realizovati identičnim tvorbenim načinima u svim jezicima. Tako će u nemačkom jeziku nekakav sadržaj biti predstavljen, na planu izraza, kompozitnom formom (složenicom), dok će u srpskom jeziku isti sadržaj imati, na planu izraza, formu izvedenice. Dakle, racionalizacija jezičkih sredstava u jednom jeziku vršiče se slaganjem, a u drugom izvođenjem. (Ćorić 2008: 160)

Stav da se univerbizacija realizira sufikslnim izvođenjem nalazimo i kod drugih južnoslavenskih lingvista, primjerice kod M. Ančić-Obradović (1969), S. Ristić (1997; 2004), I. Klajna (2003), M. Radovanovića (2004), A. Šehović (2012) i A. Žele (2008). Najčešće navođeni motivi za univerbizaciju u literaturi su jezična ekonomija i ekspresivizacija.

B. Ćorić spominje važnost jezične ekonomije u tvorbi riječi, ali ističe da iako na planu sadržaja između sintagme i univerba nema razlike, složeni naziv pripada standardnojezičnoj sferi, a univerbi razgovornom jeziku i profesionalnim govorima:

Sa stanovišta jezičke ekonomije kraća forma trebalo bi da ima prednost u odnosu na sintaksičku konstrukciju. Međutim, ta strukturna prednost očito nije dovoljna da bi se komunikativna vrednost derivata povećala. Potvrde ovih kraćih naziva retko možemo naći izvan razgovornog i profesionalnog govora. Sintagmatski naziv ima prednost u raznim sferama komunikacije jednostavno zato što je jednoznačan i semantički sasvim proziran, što se ne bi moglo kazati za sve univerbe. (Ćorić 2008: 164)

A. V. Babanov (1994: 131) ističe da je za univerbizaciju važnije načelo ekspresivizacije nego jezične ekonomije i da je jasno izražena ekspresivna komponenta značenja glavno obilježje univerba. Istražujući univerbe u razgovornom jeziku, do istoga zaključka dolaze i M. Ančić-Obradović (1969), S. Ristić (1997) te A. Šehović (2012).

I. Klajn (2003: 9) preuzima Ćorićevo tumačenje univerbizacije³ kao procesa nastanka jedne riječi od sintagme koju čine pridjev i imenica i to sufiksacijom. Kao motive univerbizacije spominje jezičnu ekonomiju i ekspresivizaciju, pa su i prema njegovom tumačenju univerbi dijelom razgovornoga jezika (*ljubavni roman* > *ljubić*, *buvlja pijaca* > *buvljak*, *sever-*

³ Primjeri koje donosi Klajn također su preuzeti od Ćorića.

ni vetar > severac, dobitnik Nobelove nagrade > nobelovac) ili stručnoga žargona (*štitna žlezda > štitnjača*).⁴

Samo Đ. Otašević (1996; 1997) iznosi mišljenje da se univerbi ne javljaju samo u žargonima, već i u stilski neutralnim tekstovima (npr. *havajka, nuklearka, saobraćajka*) te da čak mogu biti dijelom strukovnoga jezika, a ne samo žargona.

A. Žele (2008: 131) također ističe da univerbi razmjerno brzo gube svoju konotativnost (*daljinski upravljalec > daljinec*) i postaju dijelom neutralnoga leksika.

2. Predmet i ciljevi istraživanja

Potaknuti tezom prisutnom u lingvističkoj literaturi da se univerbi kao ekspresivne jezične jedinice javljaju samo u profesionalnim žargonima,⁵ dok u neutralnom strukovnom jeziku prevladavaju višerječne jedinice, proveli smo istraživanje na korpusu izvedenom iz baze hrvatskoga strukovnog nazivlja (Struna). Cilj istraživanja bilo je utvrditi:

- a) zastupljenost univerba u hrvatskome strukovnom jeziku
- b) utvrditi položaj univerba u terminološkom sustavu pojedinih struka (je li riječ o žargonizmima ili terminima)
- c) utvrditi strukturu univerba
- d) utvrditi motiv nastanka univerba (jezična ekonomija ili ekspresivizacija).

Pri tome – u skladu s tumačenjem u južnoslavenskim filologijama – univerbima smatramo jednorječne nazive nastale od sinonimnih sintagma (višerječnih naziva) s motivirajućom riječju u svojoj strukturi, nastale sufiksanim izvođenjem.

⁴ Sa stajališta hrvatskoga jezika ne bismo se mogli složiti da navedeni univerbi pripadaju isključivo razgovornom jeziku i profesionalnim žargonima. Dok *buvljak* i *ljubić* zaista spadaju u razgovorni jezik, *sjeverac* i *nobelovac* javljaju se u neutralnom jeziku, a štitnjača nije tek profesionalni žargonizam.

⁵ usp. Klajn (2003: 9). Ćorić (2008: 161–164) o univerbima ne govori kao o ekspresivnim jezičnim jedinicama, već kao o rezultatu djelovanja jezične ekonomije, no njihovu uporabu također veže za profesionalne govore, a ne za neutralni strukovni jezik.

3. Značajke baze hrvatskoga strukovnog nazivlja Struna i obuhvat istraživanja

Nekoliko je temeljnih razloga zbog kojih je za istraživanje odabrana upravo baza strukovnoga nazivlja Struna:

- a) Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje nacionalni je koordinator i temeljni pokretač teorijskoga i praktičnoga rada u toj bazi pa su nam time podatci dostupni za ciljano istraživanje.
- b) Nastala je tijekom posljednjega desetljeća te smatramo da je time dovoljno aktualna i može dovoljno vjerno pokazati tendencije suvremenoga hrvatskog standardnog jezika kada je riječ o temi univerbizacije u terminologiji.
- c) Utemeljena je na općoj (tradicionalnoj) terminološkoj školi koja kreće iz preskriptivističke pozicije, ali istodobno nudi i deskriptivistički aspekt te omogućuje sociolingvističko razvrstavanje istoznačnica (sinonima) za jedan pojam iz određene struke pa time uloga procesa univerbizacije postaje uočljiva i pogodna za ispitivanje.
- d) Ustroj baze od početaka se usklađivao i s relevantnim međunarodnim terminološkim preporukama i normama pa smatramo da način obrade strukovnoga jezika nije proizvoljan jer slijedi prilagođena terminološka načela tvorbe naziva te stoga rezultati mogu biti usporedivi sa stanjem u specijaliziranim leksikografskim i korpusnim izvorima.

Naravno, pokušaji uokvirenoga i institucijski potaknutoga organiziranoga načina normiranja strukovnoga jezika prisutni su još od prve faze standardizacije hrvatskoga jezika i druge polovice 19. stoljeća, a i 20. stoljeće obilježeno je s barem pet političkih ustroja i zajednica pa time i raznovrsnih jezičnih politika i načina jezične standardizacije pa možemo zaključiti da u suvremenom razdoblju hrvatski jezik prolazi kroz razdoblje određene restandardizacije. U tom je pogledu sustavna terminološka politika tek manji dio šire slike o stanju ukupne jezične politike, no na primjerima iz baze Struna možemo sagledati donekle indikativne rezultate toga procesa.⁶

Mišljenju da rezultati koje donosimo nisu proizvoljni ili rezultat nametnutih rješenja samih jezikoslovaca pridonosi i model rada koji je ustanovljen 2008. godine i od tada se sustavno provodi pri izgradnji baze Struna. Naime, utvrđen je sustav u kojemu postoji ravnopravan odnos stručnjaka za

⁶ O povijesti cjelokupnih terminoloških nastojanja s iscrpnim popisom relevantnih pokušaja i postignuća do razdoblja u kojemu nastaje Struna v. Brač, Bratanić, Ostroški Anić (2015: 4–14).

određena znanstvena i stručna područja i suradnika iz Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje i konačni rezultat izgradnje pojedinih terminoloških zbirki koji se prikazuje javnosti obavezno ovjeravaju svi sudionici u procesu. Hrvatska zaklada za znanost u određenim vremenskim razmacima raspisuje natječaj na koji se javljaju respektabilni stručnjaci u svojim poljima i potom predvode skupinu sustručnjaka i obrađuju nazivlje, a Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje pruža im punu teorijsku, tehničku i izvedbenu potporu preko terminologa i jezičnih savjetnika, odnosno stručnih redaktora. Obrada pojedinoga naziva smatra se dovršenom tek kada se sve strane u procesu izgradnje usuglase oko pojmovne i jezične usklađenosti i potom se daju javnosti na uvid na javnim mrežnim stranicama, čime se uvelike izbjegava mogućnost “nasilnih” ili pretjerano purističkih težnji jezikoslovaca s jedne strane, ali i nedovoljne terminološke i jezične osviještenosti stručnjaka s druge strane. Na taj je način u razdoblju od 2009. do 2014. godine dovršena i za pretraživanje javno dostupna zbirka od 17 pojmovnika iz sljedećih struka: anatomija i fiziologija, antropologija, arheologija, brodstrojarstvo, fizika, građevinarstvo, hidraulika i pneumatika, kartografija i geoinformatika, kemija, korozija i zaštita materijala, matematika, polimerstvo, pomorstvo, pravo EU-a, stomatologija, strojni elementi te zrakoplovstvo. Od jeseni 2016. godine odobreno je i novih šest projekata koji su još u fazi obrade i bit će dovršeni i javno dostupni u razdoblju od jeseni 2017. do proljeća 2018. godine, ali naravno zbog nedovršenosti i nepotpunosti podataka samo su djelomično obuhvaćeni ovim istraživanjem.⁷

Razdoblju izgradnje i sustavne obrade prvih projekata prethodilo je razdoblje tzv. *Projekta koordinacije*,⁸ a tijekom kojega je uz prvu funkcionalnu verziju terminološke baze za upisivanje natuknica nastao i *Hrvatski terminološki priručnik* L. Hudeček, Mi. Mihaljević i B. Nahoda. Ta je publikacija (uz detaljne tehničke upute za rad u bazi i pripremljene radionice) poslužila kao temeljno sredstvo učenja o osnovama sustavnoga terminološkog upravljanja jezičnim podatcima, a najistaknutije i nama najvažnije mjesto pri istraživanju zauzima devet temeljnih terminoloških načela o tvorbi naziva, koji redom naglašavaju da:

⁷ Valja na ovom mjestu napomenuti kako zbog interesa za usklađivanjem postoje i tri nazivlja koja se u Strunu trenutačno unose izvan redovnoga način financiranja, ali prema istom modelu suradnje stručnjaka i jezikoslovaca. Riječ je o fitomedicinskom, glazbenom i vojnom nazivlju, no njih također zbog nedovršenosti nismo obuhvaćali ovim istraživanjem.

⁸ V. <http://struna.ihjj.hr/page/o-struni/#povijest>.

- domaći naziv ima prednost pred stranim
- nazivi latinskoga i grčkoga podrijetla imaju prednost pred nazivima preuzetim iz engleskoga, francuskoga i njemačkoga itd.
- prošireniji i korisnicima prihvatljiviji naziv ima prednost pred manje proširenim
- naziv mora biti usklađen s fonološkim, morfološkim, tvorbenim i sintaktičkim sustavom hrvatskoga standardnog jezika
- kraći nazivi imaju prednost pred duljim
- naziv od kojeg se lakše tvore tvorenice ima prednost pred onim od kojeg se ne mogu tvoriti tvorenice
- treba izbjegavati višeznačnost naziva
- nazivi se ne smiju bez valjana razloga mijenjati
- naziv ima prednost pred drugim istoznačnim nazivima ako odgovara pojmu kojemu je pridružen i odražava svoje mjesto u pojmovnom sustavu.⁹

Zbog centralnoga mjesta načela “kraći nazivi imaju prednost pred duljim” u sustavu, očekivali smo u ekscerpiranom korpusu moguću čestu uporabu univerba. Kako je razvojem strukture baze u skladu sa svjetskim preporukama i normama utvrđeno da se prema normativnom jezičnom statusu u preskriptivističkoj prirodi nacionalne terminološke baze kakva je Struna za obrađeni pojam, odnosno obavezan podatak o preporučenom nazivu (engl. *preferred term*) mogu još deskriptivno (ali neobvezno) upisati različite vrste sinonima kao što su dopušteni naziv (engl. *admitted term*), predloženi naziv (engl. *suggested term*), žargonski naziv (engl. *colloquial term*), zastarjeli naziv (engl. *obsolete term*) i nepreporučeni naziv (engl. *deprecated term*),¹⁰ teorijski se otvaraju sva moguća upražnjena mjesta u terminološkom sustavu na kojima se univerbi mogu pojaviti prema postavkama slavističke jezikoslovne tradicije.

⁹ V. Hudeček, Mihaljević (2010: 69–78.). U načelu je riječ o prilagođenim i prerađenim načelima iz temeljne terminološke literature, napose norme ISO 704 (2009: 5).

¹⁰ Za detaljan opis shematske strukture svih obaveznih i neobaveznih polja i modela rada u bazi za članove projekata usp. primjerice Brač, Lončar (2012: 264–268).

Slika 1. Shematski prikaz otvaranja osnovnih polja u bazi Struna za unos novoga pojma. Na lijevoj se strani nalaze polja za upis svih mogućih istoznačnica na hrvatskom jeziku. (Preporučeni) naziv na vrhu je (uz definiciju i jezičnu odrednicu) određen kao obavezno polje pri unosu, a ispod te skupine podataka otvaraju se polja za opis sinonimije kako je prethodno opisano.

Na koncu sažetog opisa baze iz koje smo ekscerpitali potencijalne parove istoznačnih naziva kojima bi prema tvorbenom modelu mogli pripisati proces univerbacije, naglasimo još da je korpus obuhvatio ukupno više od 30000 preporučenih naziva i oko 10000 njihovih sinonima u različitim sociolingvističkim kategorijama u Struni. Omjer višerječnih preporučenih naziva u odnosu na jednorječne preporučene nazive bio je otprilike 77 %: 23 % u korist višerječnih naziva.

4. Rezultati istraživanja

Provedeno je istraživanje pokazalo da je broj univerba u terminološkoj bazi Struna veoma malen, tj. ekscerpirano ih je svega 13: *izvršni motor* > *izvršnik*, *noćni vjetar* > *noćnik*, *odušna cijev* > *odušnik*, *osjetni instrument* > *osjetnik*, *spojni priključak* > *spojnik*, *stožasti zupčanik* > *stožnik*, *štitna žlijezda* > *štitnjača*, *upitni uređaj* > *upitivač*, *vodonosni sloj* > *vodonosnik*,

žučni mjehur > *žučnjak*, *uzbudni sklop*, *uzbudni generator*, *uzbudni uređaj* > *uzbudnik*, *smolni kanal* > *smolenica* > *smolnjak*.¹¹

Zastupljeni su u nekoliko struka: brodstrojarstvo (*izvršnik*, *osjetnik*), elektrotehnika (*spojnik*, *uzbudnik*), građevinarstvo (*vodonosnik*), medicina (*štitnjača*, *žučnjak*), pomorsko nazivlje (*noćnik*), strojarstvo (*odušnik*, *stožnik*), tehnologija prometa i transport (*upitivač*) te drvna tehnologija (*smolenica*, *smolnjak*).

Svi univerbi iz našega korpusa pripadaju istome tvorbenom tipu: polazišnu sintagmu čine pridjev (koji je ujedno i motivirajuća riječ) i imenica, a nastali su sufiksacijom. U njihovom je izvođenju aktivno 6 sufiksa: *-enica*, *-ik*, *-ivač*, *-jača*, *-jak* i *-nik*.

Najfrekventnij je sufiks *-ik* potvrđen u 7 univerba: *odušnik*, *uzbudnik*, *spojnik*, *osjetnik*, *noćnik*, *vodonosnik*, *izvršnik*. Naša je analiza prijedloga za riječ godine časopisa *Jezik*¹² iz 2008. pokazala da je velik broj predloženih riječi izveden uz pomoć toga sufiksa (npr. *dodirnik* ‘screen touch’, *ispušnik* ‘ispušni lonac u automobila, auspuh’,¹³ *krajnjik* ‘krajnji rok, engl. deadline’, *osjetnik* ‘muz. pickup’, *pretjecajnik* ‘pretjecajni trak’, *produžnik* ‘produžni kabel’, *udisnik* ‘inhalator’, *sporednik* ‘sporedni ključ’) i da se mnoge od njih mogu smatrati univerbima (*krajnjik* < *krajnji rok*, *produžnik* < *produžni kabel*, *sporednik* < *sporedni ključ*). Smatramo da takva učestalost sufiksa *-ik* u novotvorenicama čiji su tvorci govornici hrvatskoga jezika nelingvisti, ukazuje na određene rječotvorne tendencije u suvremenome hrvatskom jeziku, tj. plodnost toga sufiksa, što potvrđuje i analiza univerba iz baze Struna.

Ostali navedeni sufiksi bitno su manje plodni: samo se sa sufiksom *-jak* javljaju dva primjera (*smolnjak*, *žučnjak*), dok su ostali potvrđeni u pojedinačnim slučajevima (*smolenica*, *upitivač*, *štitnjača*, *stožnik*). Dva su univerba tvorena od skraćenih osnova: *smolni kanal* > *smolenica*, *stožasti zupčanik* > *stožnik*.

¹¹ Napominjemo da je primjer *smolni kanal* > *smolenica* > *smolnjak* jedini primjer koji smo izdvojili iz tekućega nedovršenog projekta *Izgradnja hrvatskoga drvnotehnološkoga nazivlja* na kojemu zajednički surađujemo i još nije dostupan za javnost.

¹² Riječ je o godišnjem natječaju toga časopisa u kojem se između prijedloga čitatelja bira riječ godine. Najčešće je riječ o hrvatskim zamjenama za anglizme. Natječaj se provodi od 1993. godine; v. Babić 2009.

¹³ Riječ je potvrđena i u *Rječniku hrvatskoga jezika* gl. urednika J. Šonje.

Rod univerba ne slaže s rodom imenice koja čini upravnu riječ sintagme od koje je izveden samo u dvama slučajevima: *odušna cijev* > *odušnik*, *smolni kanal* > *smolnjak* (uz *smolnjak*).

Zabilježen je i slučaj da univerb predstavlja jednoriječni ekvivalent za više istoznačnih višerječnih naziva (*uzbudni generator*, *uzbudni sklop*, *uzbudni uređaj* > *uzbudnik*), kao i slučaj pojave dvaju univerba kojima odgovara isti višerječni naziv (*smolni kanal* > *smolnjak*, *smolenica*).

Analiza položaja univerba u terminološkom sustavu pojedinih struka pokazala je da je u većem broju slučajeva riječ o preporučenim nazivima: *odušnik* (dopušteni: *odušna cijev*), *osjetnik* (dopušteni: *osjetni uređaj*, *senzor*), *spojnik* (dopušteni: *spojni priključak*, *sprežnik*), *štitnjača* (dopušteni: *štitna žlijezda*, *štitasta žlijezda*), *upitivač* (dopušteni: *upitni uređaj*, *radarski upitivač*), *uzbudnik* (dopušteni: *uzbudni generator*, *uzbudni sklop*, *uzbudni uređaj*) i *vodonosnik* (dopušteni: *vodonosni sloj*). Manji broj univerba ima status dopuštenih naziva: *izvršnik* (preporučeni: *pokretač*), *noćnik* (preporučeni: *noćni vjetar*) i *žučnjak* (preporučeni: *žučni mjehur*).¹⁴

Zanimljiv je primjer univerba *stožnik* koji se u projektu *Hrvatsko brodogotrojarsko nazivlje* javlja kao preporučeni naziv, dok je *Hrvatskom nazivlju strojnih elementata* određen kao dopušteni naziv preporučenom nazivu *stožasti zupčanik*. Takav raspored obično je pokazatelj preferencije stručnjaka pojedinih područja, ali istodobno smo provjerili kakva je distribucija tih dvaju naziva za očito isti pojam u mrežnim i leksikografskim izvorima. Kada se pretražuju dostupni korpusi hrvatskoga općega ili svakodnevnoga jezika *Hrvatska jezična riznica* ili *Hrvatski mrežni korpus*, rezultati su zanimarivi je njima često nisu nikada zahvaćeni visokospecijalizirani funkcionalni stilovi. Kada se pak ti nazivi u najpopularnijoj svjetskoj tražilici *Google* pretražuju kao točan rezultat pretraživanja (uz navodnike), za upit “stožnik” pojavljuje se 850 rezultata, a za “stožasti zupčanik” 437. No čak ni to ne znači da bi naziv *stožnik* bio češće u upotrebi u suvremenom hrvatskom jeziku jer se među prvih 20 rezultata od tih 850 nalazi čak 7 primjera za isti naziv ili leksem na slovenskom jeziku u potpuno drugom značenju. Posljednji i prema nama dokaz da bliski sustručnjaci doista prirodno upotrebljavaju ta dva naziva kao sinonime za isti strojarski pojam nalazimo u *Tehničkom leksikonu* (Jakobović 2007) kao jednom od temeljnih specijali-

¹⁴ Već smo naglasali da projekt *Izgradnja hrvatskoga drvnotehnološkoga nazivlja* još nije dovršen pa u analizu položaja univerba u terminološkom sustavu nisu uključeni primjeri *smolnjak* i *smolenica*.

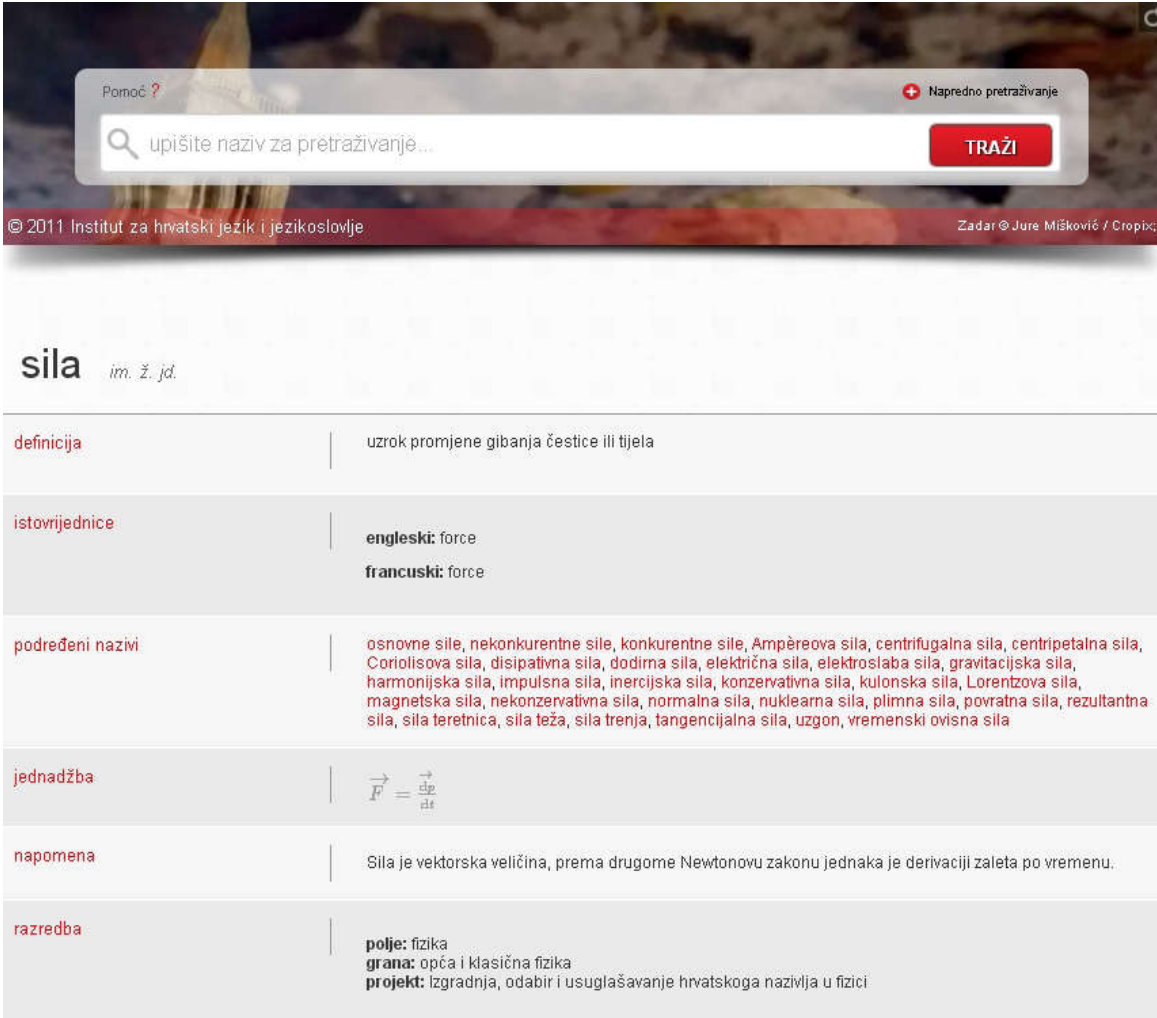
ziranih leksikografskih djela novijega doba. Naime, na 835. str. bilježi jednorječni leksikonski zapis “stožnik” ne upućujući na “zupčanik, stožasti” kao sinonim, no pod opisom pojma “zupčanik” nalazimo rečenicu

Stožasti zupčanici (stožnici) s ravnim, kosim i lučnim zubima primjenjuju se na ukriženim vratilima. (Jakobović 2007: 1011)

Iz iznesenoga je vidljivo da ni jedan od univerba iz našega korpusa nije određen kao žargonizam, što znači da je riječ o nazivima koji su dijelom terminologije pojedine struke, a ne stručnoga žargona. Na temelju njihovoga položaja u hrvatskome nazivlju može se zaključiti da je motiv njihova nastanka jezična ekonomija, a ne ekspresivizacija.

5. Zaključak

Usprkos terminološkoj preporuci prema kojoj kraći naziv ima prednost pred duljim, broj univerba ekscerpiranih iz baze Struna veoma je malen (13). Smatramo da je to posljedica ustaljenosti višerječnih naziva kao i njihove transparentnosti. Naime, upravo višerječni nazivi sastavljeni od pridjeva i imenice u kojima varira samo pridjev, zrcale i cjelokupni hijerarhijski ustrojen terminološki sustav pojedine struke jer se u teoriji, ali i praksi rada u Struni ispod vršnoga pojma obično navode njegove podvrste, odnosno podređeni nazivi. Tako na slici 2. možemo vidjeti da se tijekom obrade nazivlja u fzici pod vršnim pojmom *sila* okupilo čak više od 30 podređenih naziva, većinom tvorenih od pridjeva i imenice *sila* ili pak nominativno-genitivnom svezom imenice *sila* s drugom.

sila *im. ž. jd.*

definicija | uzrok promjene gibanja čestice ili tijela

istovrijednice |
engleski: force
francuski: force

podređeni nazivi | osnovne sile, nekonkurentne sile, konkurentne sile, Ampèreova sila, centrifugalna sila, centripetalna sila, Coriolisova sila, disipativna sila, dodima sila, električna sila, elektroslaba sila, gravitacijska sila, harmonijska sila, impulsna sila, inercijska sila, konzervativna sila, kulonska sila, Lorentzova sila, magnetska sila, nekonzervativna sila, normalna sila, nuklearna sila, plimna sila, povratna sila, rezultantna sila, sila teretnica, sila teža, sila trenja, tangencijalna sila, uzgon, vremenski ovisna sila

jednadžba | $\vec{F} = \frac{d\vec{p}}{dt}$

napomena | Sila je vektorska veličina, prema drugome Newtonovu zakonu jednaka je derivaciji zaleta po vremenu.

razredba |
polje: fizika
grana: opća i klasična fizika
projekt: Izgradnja, odabir i usuglašavanje hrvatskoga nazivlja u fizici

Slika 2. Prikaz zapisa pojma *sila* sa svim podređenim nazivima kao potpoveznicama kako je dovršen i ovjeren tijekom projekta *Izgradnja, odabir i usuglašavanje hrvatskoga nazivlja u fizici* te dostupan u javnom sustavu za pretraživanje Struna.

U tvorbi univerba od sintagma koje čine pridjev i imenica aktivno je 6 sufiksa: -enica, -ik, -ivač, -jača, -jak i -nik. Što se tiče položaja univerba u terminološkim sustavima pojedinih struka, istraživanje je pokazalo da ih veći broj ima status preporučenoga naziva (8), a manji (4) dopuštenoga naziva, što znači da su dijelom strukovnoga nazivlja, a ne stručnih žargona ili stručnih govora kao što tvrde neki istraživači.¹⁵

Kako univerbi iz našega korpusa imaju stilski neutralno značenje, motivom njihova nastanka može se smatrati samo jezična ekonomija, a ne i ekspresivizacija, što je u skladu s istraživanjima Ćorića (2008) i Otaševića (1996).

¹⁵ V. I. Klajn (2003) i B. Ćorić (2008).

Elektronički izvori

Hrvatska jezična riznica. <http://riznica.ihjj.hr/index.hr.html>.

Hrvatski mrežni korpus (hrWac). http://nl.ijs.si/noske/all.cgi/first_form?corpname=hrwac.

Struna: hrvatsko stukovno nazivlje. <http://struna.ihjj.hr/>.

Literatura

Marija ANČIĆ-OBRADOVIĆ, 1968/69: Izvedene imenice i uključivanje značenja ili semantička kondenzaciju. *Radovi Filozofskog fakulteta*. V, 241–254.

Andrej V. BABANOV, 1994: Univerbizacija kak stilističeskoe sredstvo. GAJDA, Stanisław, BALOWSKI, Mieczysław (ur.). *Stylistyczne konfrontacje*. Opole: Instytut Filologii Polskiej, 125–132.

Stjepan BABIĆ, 2009: Komentar natječaja za 2008. *Jezik*. 56, 76–78.

Ivana BRAČ, Maja BRATANIĆ, Ana OSTROŠKI ANIĆ, 2015: Hrvatsko nazivlje i nazivoslovlje od Šuleka do Strune: hrvatski jezik i terminološko planiranje. BRATANIĆ, Maja, BRAČ, Ivana, PRICHARD, Boris (ur.). *Od Šuleka do Schengena: terminološki, terminografski i prijevodni aspekti jezika struke*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Rijeka: Pomorski fakultet u Rijeci, 3–26.

Ivana BRAČ, Maja LONČAR. Terminology Planning for the Croatian National Terminology Database STRUNA. DE CEA, Guadalupe Aguado et al. (ur.). *Proceedings of the 10th Terminology and Knowledge Engineering Conference (TKE 2012)*, 19–22 June 2012. Madrid: Universidad Politécnica de Madrid, 258–269.

Božo ĆORIĆ, 1991: O nekim tvorbenim modelima sa stanovišta jezičke ekonomije. *Naučni sastanak slaviste u Vukove dane*. 20/2, 325–333.

Božo ĆORIĆ, 1995: Stilistički aspekti derivacije. *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*. 23/2, 103–108.

Božo ĆORIĆ, 2008: *Tvorba imenica u srpskom jeziku*. Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost Srbije.

Wolfgang FLEISCHER, Irmhild BARZ, 1995: *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*. Max Niemeyer Verlag: Tübingen.

Raymond HICKEY, 2003: Tracking lexical change in present-day English. WILSON, Andrew, RAYSON, Paul, McENERY, Tony (ur.). *Corpus linguistics by the lune: a Festschrift for Geoffrey Leech*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 93–105.

Lana HUDEČEK, Milica MIHALJEVIĆ, 2010: *Hrvatski terminološki priručnik*. 2. ispravljeno izd. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

- Zvonimir JAKOBOVIĆ (gl. ur.), 2007: *Tehnički leksikon: A –Ž*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- ISO 704 2009: *Terminology work – principles and methods*. Geneva: International Organization for standardization.
- ISO 860 2007: *Terminology work – harmonization of concepts and terms*. Geneva: International Organization for standardization.
- Ivan KLAJN, 2003: *Tvorba reči u savremenom srpskom jeziku II*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mile MAMIĆ, 1997: Univerbizacija, njezini uzori i ograničenja. BRATULIĆ, Josip et al. (ur.). *Prvi hrvatski slavistički kongres, zbornik radova*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 71–75.
- Сунь МЯО, 2014: Модели и средства создания универбов в русском жаргоне. *Социокультурное пространство России и зарубежья: общество, образование, язык: Материалы научного издания размещаются на платформе Российского индекса научного цитирования (РИНЦ) Российской универсальной научной электронной библиотеки, выпуск 3*, 160–166.
- Peter O. MÜLLER, Ingeborg OHNHEISER, Susan OLSEN, Franz RAINER (ur.), 2015: *Word-formation: an international handbook of the languages of Europe*, Vol. 1. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Bruno NAHOD, 2016: Can big national term banks maintain complex cross-domain conceptual relations? ERDMAN THOMSEN, Hanne, PAREJA-LORA, Antonio, MADSEN Bodil Nistrup (ur.). *Term Bases and Linguistic Linked Open Data, Proceedings of the 12th Terminology and Knowledge Engineering Conference (TKE 2016)*. Copenhagen: Business School, Department of International Business Communication, 1–13.
- Đorđe OTAŠEVIĆ, 1996: Varijantnost višechlanih termina (na materijalu železničke terminologije). *Standardizacija terminologije*. Beograd: SANU, 57–60.
- Đorđe OTAŠEVIĆ, 1997: Univerbacija. *Naš jezik*. XXXII/1–2, 52–64.
- Milorad RADOVANOVIĆ, 2004: Dekompozicija i univerbizacija. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*. XLVII/1–2, 41–49.
- Stana RISTIĆ, 1995: Univerbizacija kao sredstvo ekspresivizacije razgovorne leksike. *Južnoslovenski filolog*. LI, 125–133.
- Stana RISTIĆ, 2004: *Ekspresivna leksika u srpskom jeziku*. Beograd: Čigoja štampa.
- Rikard SIMEON, 1969: *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Amela ŠEHOVIĆ, 2012: Univerbacija u bosanskom jeziku. DRAGIĆEVIĆ, Rajna (gl. ur.). *Tvorba reči i njeni resursi u slovenskim jezicima*. Zbornik radova

sa četrnaeste međunarodne naučne konferencija Komisije za tvorbu reči pri Međunarodnom komitetu slavista. Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, 407–417.

Jure ŠONJE (gl. ur.), 2000: *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža – Školska knjiga.

Rita TEMMERMAN, 1997: Questioning the univocity ideal: the difference between sociocognitive terminology and traditional terminology. *Journal of linguistics*. 18, 51–91.

Andreja ŽELE, 2008: Pomenotvorne zmožnosti z vidika /de/terminologizacije (v slovenščini) = Sense-formation capabilities of Slovene from the standpoint of /de/terminologisation. LEDINEK, Nina, ŽAGAR, Mojca (ur.). *Zbornik povzetkov*. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU, 38.

Univerbisation in Croatian Terminology

This paper discusses univerbates in Croatian terminology. The corpus on which the research has been conducted consists of multiword terms and univerbates that were extracted from Struna, the terminological database of the Croatian special field terminology in which the terminology of various professional domains is systematically collected, created, managed and interpreted for the purposes of building and standardising terminology in the Croatian language. The aim of the research was to determine the frequency of univerbates in the Croatian specialised languages, establish their position in the terminological system of particular professions (whether they are colloquial or proper terms), to and the motives behind their appearance (economy or expressivisation), and to analyse their structure. The research showed that the number of univerbates in Croatian terminology is very little (from the Struna database only 13 of them were extracted). In the formation of univerbates from the syntagms of adjective and nouns there are 6 active suffixes: -enica, -ik, -ivač, -jača, -jak and -nik. A larger number of extracted univerbates (8) has the status of a recommended term, and a smaller number (4) of an allowed one. None of the terms from our corpus has the status of a colloquial term, which disproves the theses that univerbates are units with an expressive meaning and that as such they belong to professional jargon. Since the univerbates from our corpus carry a stylistically neutral meaning, it is exclusively the economy of language that can be considered the motive of their appearance, and not expressivisation.